

מלכות דוד בירושלים (ג) /

מדוע לא יכול דוד לבנות את בית ה' (חלק א)

כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטיו' וגו' (מ"א ו', לה) ואחר כך 'ואת ביתו בנה שלמה' (שם ז', א). ולפי שנזדרז במלאכת המקדש זכה להתייחד עם המלכים הצדיקים.

מן ההקבלה בין דוד לשלמה למד המדרש שדוד הקדים כבודו לכבוד ה', בכך שבנה את ביתו לפני בית ה'. ביקורת זו מחזירה אותנו לסוגיית היחס הראוי בין מלכות בשר ודם למלכות ה'.

כבר הערנו בעבר כי דוד מנסח את בקשתו לבנות מקדש כבקשה לבנות בית קבע לארון, כיוון שמבחינתו, עיקר תפקידו של המקדש הוא השראת שכינה בארון, ולא ייתכן שהוא עצמו ישכון בבית מלכות מארזים בשעה שהארון שוכן בדירת עראי. כאמור, בסופו של דבר נענה דוד בשלילה.¹ כעת ננסה להבין את תוכנה של תשובת ה', תוך התמקדות בנבואה בשמ"ב ז', ה-טו (התשובה מופיעה גם בדה"א י"ז בשינויים מסוימים):

(ה) לָךְ וְאֶמְרָתְךָ אֶל עַבְדֶּיךָ אֵל דָּוִד כֹּה אָמַר ה' הֲאֵתָה תִּבְנֶה לִי בַיִת לְשִׁבְתִּי: (ו) כִּי לֹא יִשְׁבְּתִי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הָעֲלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בָּאֶהָל וּבְמִשְׁכָּן: (ז) בְּכֹל אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִדְבַר דְּבַרְתִּי אֶת אֶחָד שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לַרְעוֹת אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא בְּנִיתֶם לִי בַיִת אֲרָזִים:

(ח) וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר לְעַבְדֶּיךָ לְדָוִד כֹּה אָמַר ה' צִבְאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן הַנָּהָר מֵאַחַר הַצֹּאן לְהִיּוֹת נָגִיד עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל: (ט) וְאֶהְיֶה עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלַכְתָּ וְאֶכְרַתְּהָ אֶת כָּל אִיבֶיךָ מִפְּנֵיךָ וְעָשִׂיתִי לָךְ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בְּאֲרָצֵי: (י) וְשִׁמְתִי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַמְתִּיו וְשָׁכַן תִּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַז עוֹד וְלֹא יִסִּיפוּ בְנֵי עוֹלָה לְעֲנוֹתוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרֵאשׁוֹנָה: (יא) וְלִמֵּן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שְׁפָטִים עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהִנֵּחְתִּי לָךְ מִכָּל אִיבֶיךָ וְהִגִּיד לָךְ ה' כִּי בַיִת יַעֲשֶׂה לָךְ ה': (יב) כִּי יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּימְתִי אֶת זִרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּיךָ וְהִכִּינְתִּי אֶת מַמְלַכְתּוֹ:

(יג) הוּא יִבְנֶה בַיִת לְשָׁמִי וְכִנְנְתִי אֶת כְּסֵא מַמְלַכְתּוֹ עַד עוֹלָם: (יד) אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהֻעוֹתוֹ וְהִכְחַתִּיו בְּשִׁבְטֵי אֲנָשִׁים וּבְנָגְעֵי בְנֵי אָדָם: (טו) וְחִסְדֶּיךָ לֹא יִסוּר מִמֶּנּוּ כְּאֲשֶׁר הִסְרִיתִי מֵעַם שְׂאוֹל אֲשֶׁר הִסְרִיתִי מִלְּפָנֶיךָ:

המילה המנחה בפרק היא המילה "בית", החוזרת 15 פעם במשמעויות שונות: בית המלך, בית ה' ושושלת מלוכה. להלן ננסה להבין את הקשר הפנימי בין המשמעויות הללו.

הפרק נחלק לשלושה חלקים:

בשיעור הקודם עסקנו בהעלאת הארון לירושלים. עתה, משהושכן הארון באוהל בעיר דוד, מגיע השלב הבא: בקשתו של דוד לבנות את בית ה'. ואולם, ה' משיב לדוד כי לא יוכל לבנות את הבית, ובשיעור זה ננסה לבחון חלק מהסיבות לכך.

א. בית קבוע למלכות בשר ודם – תנאי לבניין בית קבוע לשכינה

כבר ראינו בכמה הקשרים את תיאורם של חז"ל (זבחים נד ע"ב) על דוד ושמואל היושבים בניות ברמה (פרק זמן שבו, על פי פשטי המקראות, נמלט דוד מפני שאול המבקש להרגו) ועוסקים בנויו של עולם – בחיפוש מקום המקדש. אין ספק שחיפוש זה, בשעה שדוד עדיין רחוק ממלכות של ממש (אף שכבר נמשח למלך), מלמד כי שורש מלכות דוד וראשיתה ברצון לחבר את המלכות למקדש. לא ייפלא אפוא שמיד לאחר כיבוש ירושלים מעלה דוד את הארון לירושלים ומבקש לבנות מיד את בית ה'.

גם עיתוי הבקשה מובן. הכתוב מעיד כי ה' הניח לדוד מסביב מכל אויביו (שמ"ב ז', א), לכן מניח דוד כי באה העת לקיים את האמור בפרשת ראה: "...והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח והיה המקום אשר יבחר ה' א-להיכם בו לשכון שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם..." (דברים י"ב, י"א). לאחר ניצחונו על פלשתים והעלאת הארון, יושב דוד בביתו וחש שהמציאות כולה מעידה כי העת כשרה לבוא אל המנוחה ואל הנחלה.

המדרש בפסיקתא רבתי ו כותב:

דבר אחר: 'חזית איש מהיר במלאכתו' (משלי כ"ב, כט) – זה שלמה, באיזה מלאכה? במלאכת בית המקדש. אתה מוצא כשבנה ביתו הוא בונה אותו לשלש עשרה שנה וכשבנה בית המקדש הוא בנה אותו לשבע שנים. ויהי מקץ עשרים שנה' וגו' (מ"א ט', י) וכן 'בשנה האחד עשר לירח בול' וגו' (שם ו', לה) 'ואת ביתו בנה שלמה (וגו') שלש עשרה שנה' (שם ז', א). מי ששומע שבנה ביתו לשלש עשרה שנה וביתו של הקדוש ברוך הוא לשבע שנים סבור שמא ביתו גדול היה משל הקדוש ברוך הוא, לא, אלא שנתעצל בביתו ובביתו של הקדוש ברוך הוא לא נתעצל. ולא עוד אלא שהקדים כבודו של הקב"ה לכבודו. לכך נתן אומר לאביו 'האתה תבנה הבית' (שמ"ב ז', ה) וכתב אחר 'לא אתה תבנה' (דה"א י"ז, ד), אמר לו: אתה הקדמת כבודך לכבודי, שמשראית עצמך יושב בבית ארזים תבעת בנין בית המקדש, ויאמר דוד אל נתן הנה אנכי יושב בבית ארזים וארון א-להים יושב בתוך היריעה' (שמ"ב ז', ב; דה"א י"ז, א). אבל שלמה מקדים כבודי לכבודו, 'ובשנה האחת עשרה לירח בול

1 לא נדון כאן בשינוי שחל בתשובתו של נתן הנביא מחיוב לשלילה.

לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי עשה לי לולב עד שלא נתתי לו דמים, מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי הפריש לפני פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה, מי הפריש לפני קרבן עד שלא נתתי לו בהמה (ויקרא רבה כז ב).

לפי עיקרון זה, ה' לא יקבל מדוד בית קודם שיבנה בית לדוד. מן הצד השני עומד עקרון "מידה כנגד מידה": דוד לא יקבל בית מה' קודם שיבנה בית לה'. אלא שמחשבה טובה, הקב"ה מצרפה למעשה, לכן למעשה היה סדר הדברים כך: דוד ביקש לבנות בית לה'; ה' בנה בית לדוד; ובנו בנה את הבית לה'.

מזמור קל"ב בספר תהילים עוסק אף הוא בסוגייתנו:

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר ה' לְדָוִד אֵת כָּל עֲנוֹתָיו: (ב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְה' נְדָר לְאֲבִיר יַעֲקֹב: (ג) אִם אָבֵא בְּאֵהָל בֵּיתִי אִם אֲעֲלֶה עַל עֲרֹשׁ יְצוּעֵי: (ד) אִם אָתֵן שְׁנַת לַעֲנִי לַעֲפֵפֵי תְנוּמָה: (ה) עַד אֲמַצָּא מְקוֹם לְה' מִשְׁכָּנֹת לְאֲבִיר יַעֲקֹב: (ו) הִנֵּה שְׁמַעְנוּהָ בְּאֶפְרַתָּה מִצְּאֲנוּהָ בְּשֵׂדֵי יַעֲרִ: (ז) נְבוֹאָה לְמִשְׁכָּנֹתַי נִשְׁתַּחֲוֶה לְהַדָּם רִגְלָיו: (ח) קוֹמָה ה' לְמִנוּחַתְךָ אֲתָה וְאֶרְוֶן עֲזָךְ: (ט) כִּהְיִידָה יִלְבְּשׁוּ צִדְקָה וְחִסְדֵיךָ יִרְנְנוּ: (י) בְּעִבּוֹר דָּוִד עֲבָדְךָ אֵל תִּשָּׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ:

(יא) נִשְׁבַּע ה' לְדָוִד אֱמֶת לֹא יִשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְּרֵי בִטְנְךָ אֲשִׁית לְכֶסֶף לָךְ: (יב) אִם יִשְׁמְרוּ בְּנֵיךָ בְּרִיתִי וְעֲדֹתַי זֹאת אֶלְמָדָם גַּם בְּנֵיהֶם עֲדֵי עַד יִשְׁבּוּ לְכֶסֶף לָךְ: (יג) כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אֹהֶל לְמוֹשָׁב לוֹ: (יד) זֹאת מְנוּחַתִּי עֲדֵי עַד פֶּה אֲשָׁב כִּי אֲוֹתִיָּה: (טו) צִיְדָה בְּרַךְ אֲבִיוֹנִיָּה אֲשָׁבִיעַ לָחֶם: (טז) וְכֹהֲנֵיָּה אֲלַבֵּשׁ יִשְׁעֵי וְחִסְדֵיךָ רִנְנוּ יִרְנְנוּ: (יז) שֵׁם אֲצַמִּיחַ קֶרֶן לְדָוִד עֲרֹכְתִי נֵר לְמְשִׁיחִי: (יח) אוֹיְבָיו אֲלַבֵּשׁ בְּשׂוֹת וְעֲלִיו יִצִּיץ נְזָרוֹ:

במזמור מתוארות שתי שבועות מקבילות: החלק הראשון פותח בשבועת דוד לה' ומתאר את מאמציו של דוד למצוא מקום לבית לה'; החלק השני מביא את שבועת ה' לדוד (כמענה למאמציו) להעניק לו מלכות נצחית.

יש הקבלות פנימיות רבות בין שני החלקים: "עד אמצא מקום לה'" (ה) – "כי בחר ה' בציון" (א); "קומה ה' למנוחתך" (ה) – "זאת מנוחתי עדי עד" (ד); "כהניך ילבוש צדק" (ט) – "וכהניה אלביש ישע" (טז); "בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך" (י) – "שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי" (יז). בתוך החלק השני גופו יש הקבלה בין "גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך" (יב) לבין "זאת מנוחתי עדי עד פה אשר כי אויתיה" (טז). וגם כאן, כמו בשמ"ב ז', קודמת ההבטחה על קביעותה של מלכות דוד לבחירת מקום המקדש:

נִשְׁבַּע ה' לְדָוִד אֱמֶת לֹא יִשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְּרֵי בִטְנְךָ אֲשִׁית לְכֶסֶף לָךְ.

אִם יִשְׁמְרוּ בְּנֵיךָ בְּרִיתִי וְעֲדֹתַי זֹאת אֶלְמָדָם גַּם בְּנֵיהֶם עֲדֵי עַד יִשְׁבּוּ לְכֶסֶף לָךְ.

כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אֹהֶל לְמוֹשָׁב לוֹ.

חלק א	פס' ה-ז	ה' אינו זקוק לבית
חלק ב	פס' ח-יב	פעולות ה' למען דוד, הבטחה להקים לדוד שושלת מלוכה
חלק ג	פס' יג-טו	רצון דוד יוגשם על ידי בנו: הוא יבנה בית לשם ה'

בחלק א נאמר שהקב"ה אינו זקוק לבית קבוע כלל; בתקופת המדבר נדד הקב"ה באוהל ובמשכן, ולא ביקש מעולם בית ארזים. מובן שאין הכוונה כי הקב"ה אינו מעוניין בבית כלל, שהרי בחלק ג הוא מבשר שהבית יבנה על ידי בנו של דוד. ההשגה היא על מועד הבניין, התנאים שבהם יעשה וזהות הבונה, אשר יפורטו כולם בהמשך הנבואה.

נדמה שהשאלה הרטורית בפס' ה – "כה אמר ה': האתה תבנה לי בית לשבת" – באה לשלול את האפשרות שהמלך יחוש כי ברוב טובו וחסדו הוא 'מסדר' לקב"ה בית. בבית כזה אין הקב"ה חפץ כלל. חלק מן הפתרון לבעיה זו היה בניין הבית על ידי שני מלכים, דוד ושלמה, שכל אחד תרם את חלקו; כך נמנעה האפשרות שמלך אחד 'יעניק' לקב"ה מקום מתוך עצמת מלכותו.³

החלק השני מפרט את החסדים שעשה הקב"ה עם דוד ועם ישראל: לקיחת דוד מאחר הצאן להיות נגיד על ישראל, ניצחונותיו ופרסום שמו, שימת מקום לישראל והנחה מן האויבים. וכאן ממשיך הכתוב "...והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה'." כי ימלאו ימך ושכבת את אבתיך והקימתי את זרעך אחריו אשר יצא ממעיך והכיתני את ממלכתך" (פס' יא-יב): בעוד שבחלק הראשון מנמק הכתוב מדוע אין הקב"ה זקוק כלל לבית, בחלק השני הוא מסביר כי במקום הבית שמבקש דוד לבנות לה', יקים ה' לדוד שושלת מלכות קבועה, וכך יבנה לו בית מלכות קבוע. הווה אומר: בקשת דוד לבנות בית קבוע לקב"ה מזכה את דוד בבית מלכות קבוע.⁴

בחלק השלישי נאמר כי בנו של דוד יבנה בית לקב"ה, והקב"ה יכונן את כיסא ממלכתו עד עולם. כאן ניתנת לדוד לראשונה, כשכר על הבקשה לבנות בית לה', הבטחה על מלכות עד עולם, וכן הבטחה שבנו יבנה את הבית. נמצא שהתנאי לבניין בית ה' הוא בניין בית – שושלת מלכות קבועה – לדוד.

הרב מרדכי סבתו הראה⁵ כי מיושמים כאן שני עקרונות שהם לכאורה סותרים. עיקרון אחד מתואר במדרש כך:

אמר רבי ירמיה ברבי אלעזר: עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומר: כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו... רוח הקודש אומרת 'מי הקדימיני ואשלם' (איוב מ"א, א): מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מלל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה

2 במקבילה בדה"א י"ז, ד הניסוח הוא "לא אתה תבנה לי הבית לשבת".

3 על הדרך שביארנו את סוגיית העלאת הארון לירושלים נוכל לומר שבכך מזהיר הקב"ה את דוד לשמור על טהרתה של מגמת הבנייה.

4 מעניין הקשר בין הוויכוח של דוד עם מיכל בת שאול בסוף פרק ו', ששם התברר כי מלכות ישראל לא תמשיך מבית שאול, לבין התניית בניין מלכות ה' בקביעותה של מלכות ישראל בפרקנו.

5 הרב מרדכי סבתו, "מי הקדימיני ואשלם", עלון שבות 95.

??להוסיף: גמרא בהוריות וכריתות על משיחה על המעיין.
אזכור השיעור על מלכות דוד עד עולם.

וכך כותב המלבי"ם על תהילים קל"ב, י:

כי בחירת המקדש לשבתו עולמים היה בעבור דוד
ובזכותו, והיה זה מצד עבודתו שעבד ה' ומצד שנבחר
ונמשח כמו שכתוב 'מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי
משחתי' (תהילים פ"ט, כא). ורק אחר כך בא הפסוק על
בחירת ציון 'כי בחר ה' בציון איוה למושב לו',
שבחירת זרע דוד היה על שם בחירת ציון.

מעניין לציין שגם בהתגלות ה' לשלמה במראה הלילה השני,
לאחר חנוכת המקדש (מל"א ט', ב-ט), קושר הקב"ה את מלכות
שלמה להשראת שכינה במקדש:

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תַּחֲנֻנְךָ אֲשֶׁר
הִתְחַנַּנְתָּה לִפְנֵי הַקֹּדֶשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ
לְשׁוֹם שְׁמִי שֵׁם עַד עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים.
וְאֵתָה אִם תִּלְךָ לִפְנֵי כְּאֲשֶׁר הִלַּךְ דָּוִד אַבְיָךְ בְּתָם לִבָּב
וּבְיִשָּׁר לַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ חֻקִּי וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמֹר.
וְהִקְמַתִּי אֶת כְּסֵא מַמְלַכְתְּךָ עַל יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כְּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי עַל דָּוִד אַבְיָךְ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כְּסֵא
יִשְׂרָאֵל (שם, ג-ה).

ה' מבטיח שאם ינהג שלמה על פי חוקי ה' ומשפטיו יתכון
ממלכתו על ישראל עד עולם, וה' ישום עד עולם את שמו
בבית שבנה לו שלמה, אך אם לא ישמרם – שני הדברים לא
יתקיימו (כפי שנאמר שם בהמשך).

4. מלכות – אחדות המאפשרת השראת שכינה

בשנה שעברה (שיעור 20, "ירושלים בתקופת הכיבוש וההתנחלות (א) –
מעמדם של ירושלים והמקדש במשך התקופה") ראינו את דעת הרמב"ם
כי בניין בית המקדש מותנה באחדות, ואת דברי הרד"ק,
התולה אותו במלכות. הווה אומר: המלכות המאחדת היא
תנאי לגילוי מקום המקדש ולבניינו, וזוהי אפוא סיבה נוספת
להקדמת ביסוסה של המלכות הארצית לבניין בית למלכות ה'.

ב. מציאות של שלום ומנוחה

בבקשתו מחירם מלך צור שיספק לו ארזים מן הלבנון מנמק
שלמה את מניעת דוד מבניין הבית כך:

אֲתָה יְדַעְתָּ אֶת דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכַל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם ה'
אֲ-לֹהֵינוּ מִפְּנֵי הַמְּלָחָמָה אֲשֶׁר סָבְבָהוּ עַד תַּת ה' אֲתָם
תַּחַת כְּפֹת רִגְלֵי⁶. וְעַתָּה הִנֵּי ה' אֲ-לֹהֵינוּ לִי מְסָבִיב אֵין
שָׁטָן וְאֵין פֶּגַע רָע. וְהִנֵּי אֲמַר לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם ה'

⁶ ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם [והרכבתם את שלמה
בני על הפרדה אשר לי] והורדתם אותו אל גיחון' (מל"א א', לג). בהקשר
שלנו מעניין הדבר שהברייתא מביאה ראייה ממשחת שלמה – המלך
הראשון שנמשח על המעיין. וראה גם שיעור 27 לשנת תשס"ה,
"ההבטחה כי מלכות בית דוד תעמוד עד עולם".

⁸ מעניין היחס בין הכתיב "רגלו" (דהיינו: רגלי דוד) לבין הקרי "רגל" (רגלי
שלמה).

מדוע מותנה בניין בית קבע לקב"ה בבניין בית קבוע למלכות
ישראל?

1. מלכות ישראל – כיסא מלכות ה' בעולם

התשובה הראשונה היא שהדרך המאפשרת למעשה את גילוי
מלכות ה' בעולם היא מלכות ישראל. הפסוק המדגים עיקרון
זה באופן השלם ביותר הוא מה שנאמר בשלמה 'וישב שלמה
על כסא ה' למלך תחת דויד אביו' (דה"א כ"ט, כג); מלך ישראל
יושב על כיסא ה'. מלכות ישראל היא היא כיסא ה', היא הכלי
השלטוני שדרכו מתגלה ומתפרטת מלכות ה' בעולם – ועל כן
עליה לקדום לבניין הבית לה'.

2. מינוי מלך – הכרתת עמלק – בניין בית הבחירה

במקורות רבים מתואר קיום המצוות הציבוריות בארץ בזה
הסדר: העמדת מלך, הכרתת עמלק ובניין המקדש.⁶ הנה כך
אומר הספרי לפרשת ראה:

'ועברתם את הירדן וישבתם בארץ' (דברים י"ב, ז) – רבי
יהודה אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת
כניסתם לארץ: למנות להם מלך, לבנות להם בית
הבחירה ולהכרית זרע עמלק. איני יודע איזה יקדום:
אם למנות להם מלך אם לבנות להם בית הבחירה אם
להכרית זרע עמלק. תלמוד לומר 'ויאמר כי יד על כס
י-ה מלחמה לה' בעמלק' (שמות י"ז, טז), משישב המלך על
כסא ה' את מכרית זרע עמלק. ומנין שכסא ה' זה
המלך שנאמר 'וישב שלמה על כסא ה' למלך' (דה"א כ"ט,
כג). ועדין איני יודע איזה יקדום אם לבנות להם בית
הבחירה אם להכרית זרע עמלק, תלמוד לומר 'אשר ה'
א-להיכם מנחיל אתכם' (דברים י"ב, ז) ואומר 'זיהי כי ישב
המלך בביתו וה' הניח לו מסביב' ואומר 'ויאמר דוד אל
נתן ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון הא-להים
ישב בתוך היריעה' (ש"ב ז, א-ב) (ספרי דברים פיסקא סז).

כלומר: תחילה יש להקים מלכות ארצית, מכוחה להכרית את
עמלק ולהגיע לשלום – ומתוך כך להגיע לבניין המקדש.

3. המלכות – נגיעה בנצח

היות שהמקדש (בהשוואה למשכן) הוא בית קבוע ונצחי לה',
יכול הוא להיבנות רק על ידי מלכות ארצית קבועה ונצחית,
והביטוי לקביעותה של מלכות בשר ודם הוא שושלת מלוכה.⁷

⁶ כך קובעת הגמרא בסנהדרין כ ע"ב, וכן נפסק להלכה ברמב"ם, הלכות
מלכים פ"א הלכות א-ב. מעניין בהקשר זה ניסוחו של הסמ"ג, מצוות
עשה קסג: "בפרק כהן גדול תניא: ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ
להעמיד מלך ולהכרית זרעו של עמלק ואחר שיניח להם המקום מכל
אויביהם מסביב לבנות את בית הבחירה שנאמר 'ועברתם את הירדן
וישבתם בארץ...' זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיע עד ימי דוד
וכן הוא אומר בודד 'זיהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו
מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית ארזים וארון
ברית ה' יושב בתוך היריעה'". הסמ"ג אינו מנמק את הקביעה שעד ימי
דוד לא הגיע זמן בניין הבית, וקביעה זו מנוגדת לדעת הרמב"ן בפירושו
על במדבר ט"ז, כא, שם הוא כותב כי ניתן היה לבנות את הבית מוקדם
הרבה יותר. על כל זאת נרחיב בע"ה בשיעור הבא.

⁷ על יסוד הקביעות במלכות ראה למשל הוריות יב ע"א: "תנו רבנן: אין
מושחים את המלכים אלא על המעיין, כדי שתמשך מלכותם, שנאמר

אֶל־הַיְיָ פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בְּנֶךְ אֲשֶׁר אֶתָּן תַּחֲתֶיךָ עַל כְּסֵאֶךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לְשִׁמִּי (מל"א ה', יז-ט).

ומבאר הרד"ק על אתר: "לא רצה לגלות לו הטעם כי הא-ל מנעו כי לא היה כדוד אביו ואמר לו זה הטעם הנראה". כלומר: שלמה העדיף לציין את הטעם הנראה של המלחמות, ולהימנע מאזכור טעמים נוספים שיכלו לפגוע בכבודו של דוד.

לגופו של טעם זה, כבר רמזנו לעיל שהמקדש צריך להיבנות מתוך מציאות של מנוחה מן האויבים, כדברי התורה:

כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אֶל־הֵיךָ נתן לך. וְעַבַּרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וּשְׁבַתֶּם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֶל־לְהִיכֶם מִנְחִיל אֶתְכֶם וְהָנִיחַ לְכֶם מִכָּל אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וּשְׁבַתֶּם בְּטוֹחַ. וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל־לְהִיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שָׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָּבִיאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם... (דברים י"ב, ט-יא).

סדר הדברים הוא מהותי:⁹ המנוחה מן האויבים מסביב היא תנאי לבניין בית ה'. והיות שבזמן דוד עדיין הייתה מלחמה ולא הייתה מנוחה, לא יכול הבית להיבנות.

ג. מידת הדין ולבו הקשה של דוד

בפרק 2 משמונה פרקים כותב הרמב"ם:

ואין מתנאי הנביא שיהו בו המעלות המדותיות בכללותן עד שלא יהא בו שום מגרעת כלל, שהרי... דוד עליו השלום נביא... ומצאנוהו בעל לב קשה. ואף על פי שנשתמש בכך בגוים ובהריגת הכופרים והיה רחמן לישראל, הרי ביאר בדברי הימים שה' לא מצאו ראוי לבנין בית המקדש בגלל רוב הרוגיו ואמר לו 'לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת' וכו' (דה"א כ"ב, ח).

גם הרמב"ן בפירושו על במדבר ט"ז, כא כותב כי תכונות אופי דומות של דוד הן שמנעו ממנו לבנות את הבית: "ודוד... הוא איש משפט ומחזיק במידת הדין ולא הוכשר בבית הרחמים¹⁰ ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד".

סיכום

בשיעור זה החילונו לבחון את הסיבות שבגללן מנוע היה דוד מלבנות את בית ה'. התייחסנו להעדר מלכות קבועה ומציאות של מנוחה ולמידותיו של דוד. בשיעור הבא נבחן בע"ה סיבות נוספות במקרא ובחז"ל ונדון ביחס בין הסיבות השונות.

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ה *
 * עורך: בעז קלוש *
 * * * * *
 * בית המדרש הווירטואלי שלי ישיבת הר עציון *
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * * * * *
 * משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: office@etzion.org.il *
 * * * * *

9 וכפי שראינו לעיל סעיף 2א ובהערה 6.

10 מעניין כינוי זה של הרמב"ן למקדש – "בית הרחמים" – המתקשר למהות המזבח, המביא שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ולכל היבטי השלום והרחמים במקדש. ואכמ"ל.